

“Xalqımızın tarixində ən görkəmli yeri mədəniyyət tutur” – deyən ümummilli lider Heydər Əliyevin adı XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının bütöv bir dövrünün parlaq səhifələri ilə sıx bağlıdır. Ulu öndər cəmiyyətin inkişafında ədəbiyyatın roluna böyük önəm vermiş, bədii sözün gələcəyin yolunu işıqlandıran bir mayak olduğunu vurğulamışdır.

Milli mədəniyyətimizin misilsiz hamisi Heydər Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatının, ana dilinin, milli ictimai fikrin dövlətçilik yaddaşının yaşadılmasına və dirçəldilməsinə xidmət işinə yönləndirilməsində gördüyü böyük işlərlə XX əsrin II yarısında öyünlü bir tarix yaratmışdır. Ulu öndər deyirdi: “Şübhəsiz ki, insanlara şeir qədər, ədəbiyyat qədər, mədəniyyət nümunələri qədər

Ulu öndər ədəbiyyat vurğunu, sənət bilicisi idi

güclü təsir edən, yəni, insanlığın mənəviyyatına, əxlaqına, tərbiyəsinə, fikirlərin formalaşmasına bu qədər güclü təsir göstərən başqa bir vasitə yoxdur”. Bu məramla da xalqımızın böyük oğlu ədəbiyyatın milli-mənəvi dəyərlərinin formalaşmasındakı roluna xüsusi qayğı və diqqət göstərirdi.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, teatrının yeni inkişaf dövrü məhz Heydər Əliyevin Azərbaycana bir qərinlik rəhbərliyi illərində gördüyü işlərlə səciyyələnir. Onun Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının klassikləri, onların bədii əsərləri haqqında müdrik düşüncələri bu böyük siyasət adamının bədii təkəkkürünün heyretamizliyini əks etdirir.

Azərbaycanın şair və yazıçıları, teatr və musiqi xadimləri, rəssam və memarları ilə şəxsi əlaqələri, onların yaradıcılığına göstərdiyi xeyirxah təsir və köməklə ulu öndər fenomenal sənət hamisi kimi yaddaşlara həkk olunmuşdur. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə Bakının görkəmli yerlərində Nəsimi, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı, Mikayıl Müşfiq və Nəriman Nərimanov kimi ədəbi-ictimai simaların heykəlləri qoyulmuşdur. “Dədə Qorqud” dastanının 1300, Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi illiyi təkə Azərbaycanca deyil, dünyanın bir çox yerlərində təntənə ilə qeyd olunmuşdur.

Novruz və Ramazan bayramları kimi milli-mənəvi dəyərlərimiz ümumxalq bayramı kimi rəsmiləşdirilmişdir. Sovet dönəmi illərində qadağan olunmuş milli-mənəvi dəyərlərimizə həmişəyaşarlıq bəxş edilmişdir. Dini dəyərlərimizi əks etdirən Qurban və Ramazan mərasimləri xalq həyatına qayıtmışdır. Bu tarixi günlərin təqvimdə bayram günləri kimi qeyd edilməsi, ulu öndərin xalqımızın mənəvi aləminə olan sevgi və hörmətinin təzahürü idi. Heydər Əliyevin Novruzun mənəviyyatımızda rolunu belə səciyyələndirirdi: “Bu bayramın bizə bəxş etdiyi gözəl nemət ondan ibarətdir ki, qədim zamanlardan bu bayramda insanlar kin-küdurəti unudur, küsülülər barışır, ziddiyyətlər aradan götürülür. Demək, bu, dostluq, həmrəylik, yüksək mənəviyyət bayramıdır”.

Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu illərdə onun rəhbərliyi ilə milli adət-ənənələrimizə dövlət tərəfindən verilən yüksək qiymətlə və mənəvi sferanın inkişafına ya-

radılan təminatla yanaşı, Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, Səməd Vurğun, Hüseyn Cavid, Üzeyir Hacıbəyov, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Arif Məlikov kimi ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin dünyada tanınması üçün də ardıcıl tədbirlər həyata keçirilmişdir. Xalqımızın mənəvi zənginləşməsində böyük xidmətləri olan yazıçı və şairlərimiz, o cümlədən, Süleyman Rüstəm, Süleyman Rəhimov, Mirzə İbrahimov, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz, Xəlil Rza Ulutürk, Nəriman Həsənzadə, Cəbir Novruz və başqaları yüksək adlara və dövlət mükafatlarına layiq görülmüşdür.

Ulu öndərin Azərbaycanın mədəni intibah mərkəzlərindən biri kimi tanınan Şuşaya, burada yaşayıb-yaratmış Qarabağ xanlığının vəziri M.P.Vaqifin yaradıcılığına olan məhəbbəti onun milli tariximizə münasibətinin parlaq göstəricilərindən biridir. Yurdsevər liderin birbaşa himayəsi ilə şəhərin sürətlə abadlaşdırılmış, onun tarixi irsi bərpa edilmiş və burada Vaqifin meqberəsi ucaldılmışdır.

Ədəbi ictimaiyyətə Bəxtiyar Vahabzadənin “Gülüstan” poemasının yazıldığı dövrdə yaratdığı kəskin reaksiya yaxşı məlumdur. O, “Gülüstan” poemasını 1958-ci ildə yazıb, 1963-cü ildə “Şəki fəhləsi” qəzetində çap etdirmişdi. 1813-cü ildə Azərbaycan torpaqlarının Rusiya və İran dövlətləri arasında bölüşdürülməsinə erirazi ifadə edən bu əsər ölkəmizə yenə öz müstəmləkəsi kimi baxan sovet kommunist rejiminə sərt şillə kimi dəymişdi. Belə bir xətalı mövzunu qələmə almaq, kəfən geyib ölümə getməyə bərabər idi. O dövrdə üsyankar şair Bəxtiyar Vahabzadənin xilaskarı da məhz respublika DTK-da məsul vəzifədə çalışan Heydər Əliyev oldu.

Azərbaycan ziyalisını, görkəmli ədəbiyyat xadimlərini, o cümlədən, Bəxtiyar Vahabzadəni sərt rejim dövründə bir çox məhrumiyyətlərdən qorumağı bacaran Heydər Əliyev bu barədə demişdi: “60–70-ci illərdə Azərbaycanda dissident axtarsaydıq, onlar çox idi. Ən böyük dissident Bəxtiyar Vahabzadə idi. Hətta mənim xatirimdədir, mən Təhlükəsizlik Nazirliyində işləyən zaman onun həbs olunması məsələsi qoyulmuşdu. Yaxud da ki, Xəlil Rza ən böyük dissidentlərdən biri idi. Ancaq Xəlil Rzanı da qoruyub saxladıq”. Bu xilaskarlığı sonralar Bəxtiyar müəllim Vahabzadə özü dəfələrlə etiraf etmişdir.

İstiqlal şairi Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığına hər zaman diqqət yetirən, onun vətəndaşlıq poeziyasını yüksək qiymətləndirən ulu öndər söyləmişdi: “Bəxtiyar Vahabzadənin hər bir əsəri dəyərlidir, qiymətlidir. Onun hər bir əsəri bizim mədəniyyətimizi, incəsənətimizi, ədəbiyyatımızı inkişaf etdirir”. “Hara gedir bu dünya” əsərinin tamaşasına baxdıqdan sonra Prezident Heydər Əliyev mənəvi-psixoloji mövzuda yazılmış bu dram əsərinin mükəmməl ədəbi şərhini aşağıdakı şəkildə ifadə etmişdir: “Bu əsərdən doğan mənə ondan ibarətdir ki, gərək hər bir insan nə olursa olsun, paklıq, mənəvi saflıq, mənəvi təmizlik uğrunda mübarizə aparsın, insana xas olan mənfi keyfiyyətlərdən insanları xilas etməyə axıra qədər çalışsın. Əsərdə kökə qayıtmaq məsələsi var. Mən onun mənasını belə anlayıram ki, kökümüzə olan o müsbət cəhətləri götürmək lazımdır”.

Ulu öndərimiz vətəndaş şairin milli birliyimizi, dövlətçiliyimizi qorumağa səsəylən “Özümüzü kəsən qılınc” əsəri haqqında mülahizələri də çox ibrətlidir: “Belə əsər qədim tariximizin, o cümlədən, millətimizin qədim köklərinin tarixinin böyük bir səhifəsini açıb ictimaiyyətə göstərir. Bəxtiyar Vahabzadənin əsəri bu baxımdan çox əhəmiyyətlidir. Tarixi həqiqətləri bizə çatdıran bu əsərdə müəllif tarixdən ibrət götürmək məsələsini də ortaya qoyubdur”.

Bir çox ədəbi-bədii mülahizələri ilə dünya səviyyəli siyasət xadimi Heydər Əliyev ədəbiyyatşünas-estetiki xatırladırdı. Şair B.Vahabzadənin “Özümüzü kəsən qılınc” tamaşasından sonra əsərdə iştirak edən aktyor truppası və müəlliflə görüşən Heydər Əliyev rejissorun, quruluşçu rəssamın, tamaşanın bütün iştirakçılarının yaradıcılıq fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək bir teatrşünas kimi demişdi: “Bilirsiniz ki, bu əsərin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada hansı rolun baş rol olduğunu demək çətinidir”.

Eyni məntiqi, ədəbi düşüncəni Heydər Əliyevin “Koroğlu” operası haqqında orijinal mülahizəsində də görürük. “Biz adətən öyrənmişik və deyirik ki, “Koroğlu” operası Üzeyir Hacıbəyovun şah əsəridir. Doğrudan da, “Koroğlu” operası əzəmətli bir əsərdir və bütün opera sənətindən yüksək zirvədə duran bir əsərdir. Ancaq gəlin baxaq görək, Üzeyir

Hacıbəyovun hansı əsəri şah əsər deyildir?”.

Xalq şairi Məmməd Arazın “Dünya sənin, dünya mənim, dünya heç kimin” şeirinə Xalq artisti Niyaməddin Musayevin bəstələdiyi mahnını dinlədikdən sonra Heydər Əliyev müğənni ilə görüşündə mahnını yüksək qiymətləndirmişdi. Bu gözəl şeiriyyətə yazılmış kövrək melodiya ulu öndərimizin də dinlədiyi sevimli mahnılardan biri olmuşdu. “Mən şeirə də, mahnıya da çox hissiyyətli adamam. O misraları, o sözləri, o musiqini həyəcənsiz dinləyə bilmirəm” – deyən böyük liderin Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirini yüksək hiss-həyacanla ifa etməsi müasirlərimizin yaddaşına sevgi ilə həkk olmuşdur.

“Hüseyn Cavid tariximizdə böyük bir şəxsiyyətdir və böyük bir irs qoyub getmişdir” – deyən Heydər Əliyev filosof şairin əsərlərinə və yaradıcılığına çox həssaslıqla yanaşırdı. Azərbaycana birinci dəfə başçılıq etdiyi illərdə ulu öndər böyük fədakarlıq və cəsərlə 1937-ci illərdəki sovet rejiminin sərt qanunları ilə pantürkist kimi həbs edilib Sibirə göndərilən və orada dünyasını dəyişən Hüseyn Cavidin nəşinin uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirilib Naxçıvanda dəfn edilməsinə nail olmuşdu. Bu mərasim o illərin tarixi və əbədi yaddaşına yazılmış ehtiram və cəsərlə səhifəsidir. Yaradıcılığına pantürkist damğası vurulan Hüseyn Cavidin əsərlərinin haqqında ulu öndərimizin söylədiyi “Hüseyn Cavidin dilinə toxunmayın” ifadəsi də çox mətləbləri şərh etməkdədir.

Xalq şairi Nəriman Həsənzadə yazıçı və dövlət xadimi Nərimanova həsr etdiyi “Nəriman” əsərini yazdığı zaman qınaqlara məruz qalmışdı. Şair bu təhlükədən itkisiz yaxa qutarmasının birbaşa Heydər Əliyevin xilaskarlıq missiyası ilə bağlı olduğunu vurğulayıb.

Göründüyü kimi, ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının inkişafı, doğma xalqının tərəqqisi üçün gördüyü tarixi işlər nəsilərə örnekdir. Böyük siyasət və dövlət xadiminin dərin ədəbi-fəlsəfi mülahizələri isə onun sənət görüşləri haqqında silsilə tədqiqat əsərlərinin yazılması üçün zəngin material verir. Ulu öndər, həqiqətən, bənzərsiz ədəbiyyat vurğunu, mükəmməl sənət bilicisi idi

Maarifə HACIYEVA,
filologiya elmləri doktoru,
professor